

*Густав Брілінг -
історик,
етнограф,
краєзнавець*

В травні 1918 року Вінницька міська Дума прийняла рішення про утворення в місті крайового музею, доручивши цю справу Подільському товариству охорони історичних пам'яток. Так розпочалося існування Вінницького обласного краєзнавчого музею, який наразі є відомим науково-методичним та пам'ятко-охоронним центром східного регіону Поділля. Його фонди на сьогодні нараховують біля 100 тисяч одиниць зберігання.

Основою колекції музею тоді стали зібрання Вінницького повітового земства, Подільського товариства сільського господарства, приватні збірки членів Подільського товариства охорони історичних пам'яток.

Серед засновників музею були представники місцевої інтелігенції: художники С.І.Слободянюк-Подолян, В.Ф.Коренєв, архівіст Ю.С.Александрович, а також історик та юрист Г.В.Брілінг.

Густав Брілінг
Фото Вінницький
обласний
краєзнавчий музей

Наша розповідь буде саме про Густава Вольдемаровича Брілінга, життя та доля якого донедавна була маловідома навіть музейним працівникам. Він присвятив музеєві майже 20 років.

Густав Брілінг – юрист, історик і етнограф, краєзнавець і художник, знавець пам'яток старовини та мистецтва, почесний громадянин Подільської губернії. Один з активних громадських діячів міста на початку ХХ ст.

Народився він у 1867 році в невеличкому місті Борисові, що в Білорусі, в родині землеміра. Коли хлопчикowi не було ще й чотирьох років, помер батько, а мати з трьома дітьми переїхала до своїх батьків на Поділля. Саме тут, у Немирові, Густав Брілінг навчався у місцевій гімназії, по закінченню якої в 1889 році вступив на юридичний факультет Київського університету.

Після університету поїхав працювати за направленням до Костроми, деякий час був виконуючим обов'язки судового слідчого. Там одружився з Оленою Якимовою. Протягом наступних 10 років у них народилося 7 дітей.

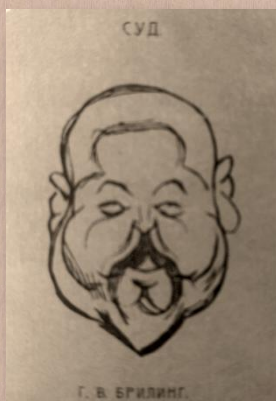
У 1907 році Густав Брілінг нарешті повертається до Вінниці, де проживала його мати.

Довідник «Вся Винниця», виданий в 1910 році, згадує прізвище Густава Брілінга тричі. Вперше, як вчителя законодавства в реальному училищі. Вдруге, як судового слідчого першої дільниці повітового суду. А у 1909 році з'їздом мирових суддів Брілінга навіть було обрано почесним суддею. І втретє, як віце-командора водно-спортивного клубу «Спорт» на бузькому острові поблизу Кумбар, створеного в 1910 році за ініціативою учителя малювання училища Вячеслава Коренєва на кошти місцевих меценатів при тому ж реальному училищі.

На базі цього клубу було створено спортивний юнацький центр тодішньої Вінниці. І не тільки для учнів училища, а й для хлопців з робітничого Замостя, босоногих з приміських П'ятничан та мешканців єврейської Єрусалимки.

Брілінг був активним членом Подільського Товариства по охороні історико-культурних пам'яток мистецтва та старовини. В 1910 році остаточно формуються його естетичні інтереси – від зберігання предметів старовинного мистецтва до створення музею. Тоді ж він починає активно збирати предмети старовини. Цьому він присвячував весь свій вільний час, об'єднуючи навколо себе людей, які також мріяли про справжній музей у Вінниці. Місцеві художники Ф. І. Коротков, В. Ф. Коренєв, С.І. Слободянюк-Подолян, дрібний поміщик І. С. Урбанський, Ю. Александрович, колега Брілінга по судовій практиці Д. Ф. Трєпачевський і, тоді ще початкуючий, а згодом всесвітньо відомий художник, Натан Альтман – ось далеко неповний перелік соратників Густава Брілінга по створенню у Вінниці музейної колекції.

Густав Брілінг,
Шарж. Н. Альтман
«Вінниця в
шаржах»

Почала вестись значна робота по вивченню пам'яток, збиранню колекції, а також активно шукали приміщення для майбутнього музею.

На долю засновників у ті буремні часи випали нелегкі випробування. Будь-якого дня цінна колекція могла стати здобиччю, а швидше всього жертвою безглузлого погрому мародерів – з числа представників швидко змінної «влади». Сім'я Брілінгів – батько та його сини 12-річний Валентин й 14-річний Володимир – чатували у заповненій рідкісними речами квартирі.

«Наша квартира перетворювалась на музей починаючи від кухні: старовинні ступки, каструлі, меблі, посуд на столі, картини. Батько любив красу завжди і у всьому: в побуті, на роботі, в думках. Серед антикварів і любителів старовини вважався великим знавцем», – згадував син Георгій.

Подільське Товариство по охороні історико-культурних пам'яток мистецтва та старовини у 1914 році, а згодом – в 1917 році порушує клопотання перед органами влади про виділення приміщення і коштів для майбутнього академічного музею. Міська влада погодилась передати у розпорядження збирачів монастирський комплекс «Мури», а також було виділено певне фінансування. Але через революцію 1917 року запустити роботу музею не вдалося.

Директорія УНР 18 грудня 1918 року у своєму листі на адресу вінницького міського голови, зокрема, зазначала, що «Справа утворення у Вінниці музею є дуже важна, бо в сей момент багато культурних пам'яток гине та вивозиться за границю». В результаті цього на утримання музею було, виділено на 1919 рік 460 тис. крб.

В травні цього ж року частину зібраного виставили у квартирі художника В'ячеслава Коренєва. Відкрили народний музей, директором якого в грудні був обраний Брілінг.

В. Ф. Коренєв,
фото 1915 р.

У вихорі революційних подій та в умовах постійної зміни влади зберегти зібране було надзвичайно важко. Так, у 1920 році після приїзду Симона Петлюри до Вінниці з музею забрали окремі речі для облаштування його резиденції. Згодом частину речей Брілінгу вдалося повернути, в результаті таємних нічних вилазок до покинутої резиденції.

Перші роки основне поповнення колекції йшло за рахунок реквізованих речей з дворянських маєтків та родинних зібрань. Це були переважно твори образотворчого мистецтва, предмети інтер'єру та старовини. Так, на складі сільськогосподарських машин були знайдені картини, меблі, польські старовинні монети, за припущенням Георгія Брілінга, вони належали родині Трохольських. Поді ж у місто ненадовго приїхав і сам Здіслав

Грохольський. З представниками польської влади він прийшов до музею і забрав більшість речей, які належали родині. Але багато речей Грохольських ще залишалися у селян, які почали продавати їх на ринку набагато пізніше.

Густав Брілінг і Вячеслав Коренев (сидять) в перші дні після відкриття Народного музею у Вінниці в 1919 році

Фото: Вінницький обласний краєзнавчий музей

Не довелось дочекатись кращого і при новій радянській владі. Безліч доповідних Густава Брілінга на адресу губнаросвіти про необхідність створення умов для існування музею у більшості випадків не знаходили розуміння та підтримки та навіть викликали роздратування у представників влади.

«На нас лягає моральна відповідальність перед краєм за неприйняття належних заходів щодо врятування культурних цінностей», – звертався Брілінг до влади, від якої не вистачало підтримки в даному питанні.

Шоді Брілінг друкує статті у місцевій пресі, опрацьовує інструкцію для здійснення охоронних заходів, складає реєстр пам'яток всеукраїнського та місцевого значення.

Силами Густава Брілінга та його помічників-ентузіастів було проведено опис фондів, налагоджено реставрацію картин, виробів з порцеляни, старовинних книг та рукописів. Копітка робота велася над оновленням подільських килимів технологією, яку винайшов сам Брілінг. Зараз же знайшлося кілька активістів, які допомагали реставрувати деякі картини, фарфорові вироби, обгортаючи старовинні книги в нові оправы та ретельно

описувати експонати.

Попри всі труднощі, музей працював і, навіть, поповнювався новими експонатами. Отримуючи мізерну платню, Г. В. Брілінг фактично за власні кошти об'їздив всі палаци, храми та синагоги Поділля, збираючи експонати для музею. Експозицію робили із найраритетніших екземплярів.

Марія Григорівна
Щербатова, 1887 р.
Фото з родинного
архіву
Щербатових.

В 1920 р. в результаті націоналізації приватних колекцій до музею серед інших потрапила надзвичайно багата колекція з Немирівського палацу спадкоємиці родинних цінностей Потоцьких та Строганових княгині Марії Щербатової, зокрема полотна західно-європейських майстрів XVII-XIX ст., твори К. Брюллова та І. Крамського.

Княгиня була знайома з Брілінгом із часів навчання у Немирівській гімназії, і стала першою його наставницею у колекціонуванні.

Велику допомогу становленню музею надав Юрій Александрович – краєзнавець, етнограф, архівіст, великий знавець кустарних промислів Поділля. Він передав до музею колекцію рушників, вишивок та унікальних фотографій.

У 1921 р. музею виділили будинок Пончевського (нині приміщення дитячої музичної школи № 1).

На той час музей діяв як історико-побутовий, а його експозиція складалася з трьох розділів: етнографічно-економічного, історико-археологічного та відділу мистецтв.

Штат складався з 4-5 осіб: завідувач, його помічник, експерт і службовці. Хоча серед фундаторів музею був Густав Брілінг, але

відсутність спеціальної освіти, соціальне походження та попередня служба в судових органах Російської імперії завадили йому певний час навіть працювати в закладі. Впродовж 1921-1923 років очолював установу С. Слободянюк-Подолян, художник за фахом, який також передав музею свою колекцію монет, зброю, книги та картини.

Колекція мініатюр Густава
Брілінга

Фото: Вінницький обласний
краєзнавчий музей

Ініційоване губнаросвітою
3 червня 1923 року обстеження
музею виявило незадовільний стан обліку музейних предметів. Густав Брілінг повернувся на роботу й у листопаді склав доповідну записку про стан музею, в якій, зокрема, йшлося про низький рівень колекції музею, нестачу коштів для придбання предметів, відсутність зв'язку як з центральними, так і з місцевими музеями через неможливість відряджень, що заважало підвищувати кваліфікацію, збирати експонати. Він дорікав на брак уваги з боку влади до музейної справи в регіоні, нерозуміння її представниками цілей і завдань музейних закладів, намагання скоротити штати. Окремими пунктами було подано пропозиції щодо виправлення цих недоліків.

З 1925 р. під його керівництвом було започатковано практику проведення наукових експедицій, в результаті яких колекція музею поповнилася предметами етнографії, археології, декоративно-ужиткового мистецтва. Також збірка музею поповнювалась фондами невеличких провінційних музеїв, які припинили свою діяльність.

В книзі Пащенко М. «Легенди та історії Вінниці», яка є в фондах нашої Бібліотеки, читаємо: «У 1926-1927 рр. музей зосередив у собі 2000 археологічних і 3426 етнографічних пам'яток, 652 зразки образотворчого мистецтва, понад 100 одиниць старовинних меблів, близько 1000 книг та рукописів».

Г. Брілінг в документі, датованому 1928 роком на адресу наркомсвіти УСРСР, підсумовував:

«Музей наш з випадкової збірки рештків панського майна перетворився в установу, яка може пишатися своїми... зібраннями, які добре характеризують мистецтво та побут подільського селянства. Моя робота (1926 р.) по перевірці молитвених будинків нашої округи утворила цікавий церковний відділ і дала велику збірку подільських килимів, між якими є уніка у всеукраїнському масштабі».

В 1927 році Густав Брілінг розпочав роботу щодо створення відділу природи, було відкрито відділ революції, основу якого склали колекції сатиричних журналів та революційних газет 1905 р., велика колекція плакатів часів Української революції та НЕП'у.

Фрагмент експозиції 1930-х років

Фото: Вінницький обласний краєзнавчий музей

У 1928 р. директор музею розробив п'ятирічний план роботи щодо охорони пам'яток. Ним передбачалася організація серії експедицій по збиранню етнографічних матеріалів Подільського краю, проведення

спільних наукових розкопок з Всеукраїнським археологічним комітетом при ВУАН, обстеження церковного майна, облік історичних пам'яток округи, видання ілюстрованих альбомів подільських писанок, вишивок й килимів, інші заходи щодо вивчення, збереження й популяризації історико-культурних надбань регіону.

Влітку 1929 р. музей переїхав в одну із будівель історико-архітектурного комплексу ХVІІ ст. «Мури», де й знаходиться сьогодні.

Однак планам наукової роботи не судилося бути реалізованими. Вже наступного року в Україні почав розкручуватися маховик сталінських репресій. У цей час прізвище Брілінга почало фігурувати у поєднанні з епітетами «ідейно неправильний», «класово чужий», «ворожий». Невдовзі його перевели на посаду наукового співробітника, усунувши від завідування музеєм.

Працівникам музею кидались безглузді звинувачення в тому, що під портретами пензля видатних художників, на яких зображено місцевих поміщиків, не вказана їх класова антинародна суть, «немає жодного портрета вождя народів тов. Сталіна», але «висить багато портретів колишніх поміщиків, князів та царської родини, а в підписах нічого не сказано про їх роль у закріпаченні селян» і таке інше.

Цькування тривало далі. У 1933 р. Густава Вольдемаровича обвинуватили у «шкідництві» через несвоєчасне виконання планового завдання по розробці чергової кон'юнктурної «паперової» експозиції, чого він принципово не визнавав. Це була лише прелюдія до відвертої розправи.

В грудні 1933 року Г. В. Брілінга заарештували за звинуваченням у шпигунстві на користь Німеччини. Спішно фабрикується справа міфічної "Української військової організації"

(УВО). Під час обшуку з помешкання 66-річного музейника вилучили пару старих військових тесаків, приватну кореспонденцію та фотокартки.

З аналогічною метою долучили до «справи» й старовинні крем'яні мушкети з музейних фондів, які, на думку слідчих, мали засвідчувати чи то про підготовку збройного повстання, чи то терористичного акту проти керівників партії та уряду – центрального, республіканського або обласного рівня.

Затриманий Брілінг, після ознайомлення з матеріалами «слідства», категорично відкидає інкриміновані йому «злочини» – включно з підготовкою збройного повстання та проведенням «шпигунсько-диверсійної розвідувальної роботи» і відмовляється від подання свідчень, а через місяць у письмовому поясненні досвідчений правник твердо заявляє, що «має місце суддівська помилка або наговір збоку людей, які втратили сором і совість».

У боротьбі з брехнею, зауважував Г. В. Брілінг, і найпорядніша людина «може виявитися безсилою».

Юрист за освітою, в'язень так побудував власні покази, що не заплямував жодного знайомого вінничанина й не дав можливості енкаведистам знайти у свідченнях якихось зачіпок, щоб вели до інших осіб – за відомим «принципом доміно».

І підстав, навіть для тодішнього суду, було недосить, хіба що німецьке прізвище. Поді робиться спроба притягнути Густава Вольдемаровича до нової справи – так званих «жупанів-археологів». Але й тут бракує доказів. Після кількох місяців слідства його випустили, але з посади звільнили. Про повернення до музейної роботи вже не йшлося.

Але Брілінг і після цього не пориває зв'язків з музеєм – залишається консультантом у питаннях мистецтва. Матеріально родина тяжко бідувала, але про повернення до роботи не йшлося. Г. В. Брілінг ввійшов до розряду неблагонадійних.

В книзі «Легенди та історії Вінниці» Пащенко пише:
«На вимушеному дозвіллі Густав Вольдемарович береться за спогади. Єдиний їх слід залишився у судовій справі, яку завели на Брілінга після нового арешту в 1940 році саме на підставі мемуарів, вилучених у автора.»

Протоколи допитів із судової справи Г. В. Брілінга безглуздо одноманітні. На різні лади прокручуються питання: «Для якої цілі писались мемуари, де їх автор брав матеріал?»

В питаннях слідчого зразу ж вирок: «Мемуари і щоденники з антирадянським наклепницьким змістом», ставлення їх автора до радянської влади «вороже», а для їх написання автор ніби-то підтримував зв'язок з особами, що «настроєні антирадянськи».

... «антирадянський наклепницький зміст» зауважень про колективізацію, голод, систему виховання та навчання молоді тощо, зафіксованих там, спричинилися до того, що 73-річний «критикан» 21 червня 1940 року одержав за них 4 роки позбавлення волі та 2 роки поразки в правах. (М. Пащенко)

Касаційні скарги у вересні і жовтні 1940 року залишені без задоволення. А потім для рідних і близьких – довгі роки невідання, лише здогадки і чутки.

... Густав Брілінг помер на шляху евакуації з Старобільського табору на північ, де – невідомо.

Для сучасних краєзнавців мемуари Густава Вольдемаровича Брілінга втрачено, вони відсутні й у архіві СБУ.

У 1956 році його сини Георгій та Валентин звертались до всіх інстанцій з проханням про реабілітацію батька, просили повідомити про його долю та повернути батьківські мемуари. У відповідь приймається постанова обласної прокуратури від 14 лютого 1957 року:

«Скарга задоволенню не підлягає. Провина Брілінга підтверджується матеріалами справи та його свідченням у суді... При таких обставинах вважаю, що Брілінга засуджено обґрунтовано. Кваліфіковано злочин правильно, міра покарання обрана судом відповідно до діянь з врахуванням особистості».

В лютому 1988 року єдиний з синів Г. В. Брілінга, що залишився – Валентин, знову звернувся про реабілітацію батька. Йому на той час був 81 рік, за плечима велике і складне життя. В заяві він висловив сподівання, що, можливо, нарешті «з великим запізненням, помертньо буде змита ця чорна пляма з його батька».

Постановою Пленуму Верховного Суду України від 26 серпня 1988 року вирок від 21 червня 1940 року скасовано і Густава Вольдемаровича Брілінга майже через півстоліття реабілітовано на підставі «відсутності складу злочину».

У фондах Вінницького краєзнавчого музею зберігається унікальна колекція ритуальних дерев'яних форм для приготування печива, яка не має аналогів у світі. Старша наукова працівниця музею Алла Ліпська розповідає:

«На сьогодні в колекції нашого краєзнавчого музею зберігається 192 форми з колекції Густава Брілінга. Вони дивом пережили Другу світову війну. Шоді дуже багато експонатів вивезли з музею, а формочки, які зберігалися на горіщі десь у ящику, очевидно, не помітили.

Загалом, за словами сина Густава Брілінга Георгія, його батько зібрав 392 дерев'яні форми. Він їздив по єврейських містечках і селах, збирав найбільш цікаві екземпляри з погляду мистецтва і виконання. Кожна формочка

має підпис: де і коли знайдена, звідки походить. Досліджуючи їх, можна припустити, що колекції вже сто років. Окремі предмети в досить гарному стані, деякі, щоправда, потребують реставрації.

Ці формочки були призначені для виготовлення печива на весняне свято Пурім. А створювали їх майстри Східного Поділля. Ринкова ціна колекції невідома. Але це унікальні речі, і страхова ціна окремих екземплярів може сягати кількох тисяч доларів.

Піреба відмітити, що Густав Брілінг багато зробив для збереження єврейської культури у Вінниці, хоча сам був німцем за походженням. Загалом колекція юдаїки в фондах краєзнавчого музею унікальна. Це речі, які дивом дійшли до наших днів, і тепер наше завдання зберегти для майбутніх поколінь.

Використані джерела із фондів НЛПБ

Кароєва, Т. «Історія має право сподіватися від міста Вінниці блискучого майбуття ...» : монографія / Т. Кароєва. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. – 204 с.

Пашенко, М. Легенди та історії Вінниці / М. Пашенко. – Вінниця : Балюк І. Б., 2019. – 524 с.

Шуткевич О. Прекрасні, рідкісні і трохи дивні : колекцію ритуальних дерев'яних форм для приготування печива, яка не має аналогів у світі, зберігає в своїх фондах Вінницький краєзнавчий музей / О. Шуткевич // День : щоденна всеукраїнська газета. – 2020. – № 4-5 груд. (№ 230-231). – С. 8-9.

Використані електронні джерела

Вінницький обласний краєзнавчий музей [Електронний ресурс] / Сайт проекту «Вінниця – туристична перлина Поділля». – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/turisticnaperlinapodilla/muzeie-mista-vinnici/vinnickij-oblasnij-kraeznavcij-muzej>. Дата перегляду: 17.02.22. – Назва з екрану.

Гандзій Олександр Засновнику музею дали 4 роки тюрми за мемуари [Електронний ресурс] / О. Гандзій // Gazeta.ua. – вебсайт. - Режим доступу : <https://gazeta.ua/articles/history/zasnovniku-muzeyu-dali-4-roki-tyurmi-za-memuari/757039> Дата перегляду: 18.01.22. - Назва з екрану.

Історичні статті. Густав Вольдемарович Брілінг [Електронний ресурс] // Histori. – вебсайт. – Режим доступу : <https://uahistory.co/article/yymmrr19u50.html>. Дата перегляду: 04.02.22. – Назва з екрану.

Історія музею [Електронний ресурс] / ВОКМ, Вінницький обласний краєзнавчий музей. – вебсайт. - Режим доступу : <https://vinnytsia-museum.in.ua/history> Дата перегляду: 17.01.22. - Назва з екрану.

Кароєва Л. Р. Вінницький краєзнавчий музей (м. Вінниця): карта, опис [Електронний ресурс] / Л. Р. Кароєва // Портал Дримба. – вебсайт. – Режим доступу : <https://drymba.com/uk/1036273-krayeznavchyy-muzey-vinnytsya> . Дата перегляду: 15.02.22. – Назва з екрану.

Мніх Антоніна Жереб долі і святкові пряники [Електронний ресурс] / А. Мніх // Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ». – вебсайт. – Режим доступу : <https://cutt.ly/OPAuK2u> Дата перегляду: 22.01.22. - Назва з екрану.

Соломонова Т. Р. Розвиток музейної справи Поділля 1860-х – 1924 років [Електронний ресурс] / Т. Р. Соломонова // Вінницький обласний краєзнавчий музей. – вебсайт. – Режим доступу : <https://vinnytsia-museum.in.ua/science/articles/podillya-museum-business-1860-1924>, вільний. Дата перегляду: 18.02.22. – Назва з екрану.

Сто років тому Вінниця мала власний яхт-клуб. Тепер його територія під водою. Фотофакт [Електронний ресурс] / ВИННИЦА.info. – вебсайт. – Режим доступу : <https://cutt.ly/OPAuK2u..> Дата перегляду: 21.02.2022. – Назва з екрана.

Трухманова С.Л. Інтелігенція міст Поділля – об'єкт репресивної політики більшовицької адміністрації в Україні, 1920-ті – початок 1930-х років [Електронний ресурс] / С. Л. Трухманова // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Вип. 35. Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-6263.html>, вільний. Дата перегляду: 21.02.22. – Назва з екрану.

Шведун, Володимир Миттевості з історії Вінниці [Електронний ресурс] / Володимир Шведун // Комунальна установа «Міський методичний кабінет» : вебсайт. – Режим доступу : https://mmk.edu.vn.ua/uploads/images/articles/IST/vinnitsa/ist_vin.pdf, вільний. Дата перегляду: 21.02.2022. – Назва з екрана.

Автор віртуальної бесіди
завідувачка відділу обслуговування
Суровенко Ганна

Науково-технічна бібліотека Вінницького
національного технічного університету.

library@vntu.edu.ua

Вінниця 2023

